

Nr 63

Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för metallmanufakturindustrin; given den 15 mars 1974.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handels- och industriärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen chefen för industridepartementet hemställt.

CARL GUSTAF

RUNE B. JOHANSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen framläggs förslag om tidsbegränsade åtgärder för metallmanufakturindustrin. Förslagen syftar till att dels höja kunskapsnivån inom branschen, dels främja exporten och åstadkomma en mer planmässig strukturomvandling inom vissa delar av branschen.

I propositionen föreslås att delar av metallmanufakturindustrin budgetåret 1974/75 inordnas bland de branscher som omfattas av systemet med statliga lånegarantier — strukturgarantier — och omställningsbidrag för konsultundersökningar.

För att förmedla ny teknik och forskningsrön till branschens företag föreslås teknisk konsulentverksamhet med viss inriktning på Eskilstunaregionens manufakturindustri som en försöksverksamhet under tre år fr. o. m. den 1 juli 1974. Intensificerade insatser i fråga om företags-service föreslås för manufakturföretag i Eskilstunaregionen under lika så tre år. Kostnaden för dessa åtgärder beräknas till totalt 1 450 000 kr., varav 450 000 kr. för budgetåret 1974/75.

För exportfrämjande åtgärder beräknas en medelsram av 2,1 milj. kr. för en treårsperiod. För budgetåret 1974/75 beräknas kostnaderna till 700 000 kr.

Kostnaden för åtgärderna beräknas för hela perioden till 3 550 000 kr. För budgetåret 1974/75 föreslås sammanlagt 1 150 000 kr.

Utdrag av protokollet över industriärenden hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 15 mars 1974.

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena ANDERSSON, statsråden STRÄNG, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, GEIJER, NORLING, LIDBOM, CARLSSON, GUSTAFSSON, ZACHRISSON, LEIJON, HJELM-WALLÉN.

Chefen för industridepartementet, statsrådet Johansson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *åtgärder för metallmanufakturindustrin* och anför.

Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades år 1970 sakkunniga¹ för att utreda vissa frågor rörande den svenska järn- och metallmanufakturindustrin.

Enligt direktiven skulle utredningen söka klargöra bl. a. om svensk manufakturindustri genom att förändra sin produktionsinriktning eller struktur kan förbättra sin konkurrenssituation på dels hemmamarknaden, dels exportmarknaderna. Även underleverantörssystemet och lego-tillverkningen samt de mindre, vanligen familjeägda, företagens problem skulle belysas. Analys och slutsatser skulle enligt direktiven bilda ett underlag för industripolitiska, regionalpolitiska och företagspolitiska överväganden.

De sakkunniga, som antog namnet metallmanufakturutredningen, avgav i augusti 1973 betänkandet (SOU 1973: 29 och 1973: 30) Järn- och metallmanufakturindustrin under 70-talet.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av universitetskanslersämbetet (UKÄ), skolöverstyrelsen (SÖ), kommerskollegium (KK), statens pris- och kartellnämnd (SPK), överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, styrelsen för arbetarskyddsfonden, statens industriverk, statens institut för företagsutveckling (SIFU), styrelsen för teknisk utveckling (STU), länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västmanlands län, ex-

¹ Landshövdingen Mats Lemne, ordförande, riksdagsledamoten Bengt Gustavsson, direktören Kurt Idin, förbundsordföranden Sture Lindquist, bruksdisponenten Sten Sjöholm och numera andre ordföranden i LO Lars Westerberg.

pertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU), arbetsmiljöutredningen, installationsbranschutredningen (IBU), delegationen för samordning av utredningsverksamheten rörande verkstadsindustrin (verkstadsindustri delegationen), Jernkontoret, Norrlandsfonden, Institutet för verkstadsteknisk forskning (IVF), Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Sveriges industriförbund, vilka avgivit gemensamt yttrande, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Företagareföreningarnas förbund, AB Strukturgaranti, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Svensk industriförening.

Vissa remissinstanser har bifogat yttranden från andra berörda organ, UKÄ från rektorsämbetena vid universitetet i Lund och högskolan i Linköping, KK från handelskammarna i Stockholm, Göteborg och Karlstad, länsstyrelsen i Södermanlands län från Eskilstuna kommun, länsarbetsnämnden samt Östergötlands och Södermanlands handelskammare, länsstyrelsen i Jönköpings län från länsarbetsnämnden, företagareföreningen, Näringslivsföreningarnas samarbetsnämnd, Jönköpings länsavdelning av Svenska kommunförbundet, näringslivsrådet, Smålands och Blekinge distrikt av SHIO samt Värnamo och Gnosjö kommuner, länsstyrelsen i Malmöhus län från länsarbetsnämnden och företagareföreningen samt Skånes handelskammare, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län från Göteborgs kommun, länsarbetsnämnden och näringslivskommittén, SAF och Sveriges industriförbund från Sveriges mekanförbund, SHIO från Allmänna industrigruppen, LO från Svenska metallindustriarbetareförbundet och Företagareföreningarnas förbund från Södermanlands läns företagareförening.

Till SAF:s och Sveriges industriförbunds gemensamma yttrande har Sveriges grossistförbund anslutit sig.

Utredningen

Metallmanufakturindustrins struktur

År 1970 var antalet anställda inom metallmanufakturindustrin ca 78 000, och förädlingsvärdet uppgick till ca 3 800 milj. kr. Därmed svarade branschen för omkring en femtedel av den totala sysselsättningen och produktionen inom verkstadssektorn.

Branschen domineras av mindre och medelstora företag, som i stor utsträckning är koncentrerade till vissa regioner såsom Eskilstuna, Bergslagen, sydvästra delen av Jönköpings län och storstadsregionerna.

Manufakturindustrins produktion kännetecknas av mångfalden produkter, från stora metallkonstruktioner för byggnadsverksamheten till spik, skruv och handverktyg m. m. Ett annat karakteristiskt drag är den omfattning som underleveranställverknigen har.

Av tabell 1 framgår hur produktion och sysselsättning fördelades mellan delbranscherna inom manufakturindustrin år 1970.

Tabell 1. Förädlingsvärde samt antal anställda och arbetsställen i manufakturindustrin år 1970

Delbransch	Förädlingsvärde (milj. kr.)	Antal anställda	Antal arbetsställen
Verktøgs- och redskapsindustri	489	7 700	147
Industri för metallkonstruktioner	1 054	21 800	645
Metallförpackningsindustri	157	2 700	32
Industri för metalltråd, -nät, -linor, -kablar	228	4 600	51
Spik-, skruv- och bultindustri	235	4 900	60
Annan byggnadsmetallvaruindustri	505	11 700	139
Hushållsmetallvaruindustri	168	3 800	72
Annan metallvaruindustri	975	21 200	645
Manufakturindustrin totalt	3 811	78 400	1 791

Produktionen inom delbranschen *verktøgs- och redskapsindustri* har i hög grad internationell inriktning. Den totala verktøgstillverkningen i landet har under 1960-talet ökat med nära 7 % per år i volym. En betydande del faller dock på högkonjunkturåren 1969 och 1970. År 1970 utgjorde exporten knappt 55 % av produktionen, medan importens andel av marknadstillförseln ökat från en femtedel till en tredjedel under 1960-talet.

Delbranschen *industri för metallkonstruktioner* är mycket heterogen både produkt- och företagsmässigt och har haft en obetydlig utrikeshandel. Dess yrkesarbetarandel är hög. Tillverkningen ökade volymmässigt med 7 % per år under 1960-talet. Under åren 1969 och 1970 stagnerade dock produktionen helt, enär branschen har en markant inriktning på produkter för byggnads- och anläggningsverksamhet. Exporten har för byggnadskonstruktioner, som utgör mer än 50 % av delbranschen, ökat till 10 % av produktionen år 1970 mot 6 % vid 1960-talets början, räknat i löpande priser.

Delbranschen *metallförpackningsindustri* hade 2 700 anställda vid 30-talet arbetsställen år 1970. Huvuddelen av anläggningarna är små. Endast fem anläggningar sysselsatte mer än 100 anställda, och dessa svarade för sammantaget 70 % av sysselsättningen. Drygt hälften av de anställda fanns i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län. Ett företag med tre anläggningar sysselsatte ungefär hälften av branschens anställda. Branschen kan karakteriseras som en av manufakturindustrins processindustrier med en tämligen kapitalintensiv tillverkning, vilken under 1960-talet främst har varit hemmamarknadsinriktad. Produktionstillväxten har för branschens produkter varit lägre än genomsnittet för hela manufakturindustrin. Importens tillväxttakt har varit hög.

Delbranschen *industri för metalltråd, -nät, -linor, -kablar* sysselsatte

4 600 anställda vid 51 arbetsställen år 1970. Branschen hade ett 30-tal företag med färre än 50 anställda. Dessa sysselsatte dock endast 20 % av branschens totala arbetskraft, medan gruppen företag med över 500 anställda svarade för 35 % av sysselsättningen. Även denna delbransch kan karakteriseras som en processindustri med en för manufakturindustrin hög kapitalintensitet. Ett specialiserat produktsortiment är här väsentligt för tillgodogörande av tillverkningens stordriftsfördelar. Branschen har under 1960-talet förlorat marknadsandelar både på export- och hemmamarknaden.

Delbranschen *spik-, skruv- och bultindustri* omfattade 4 900 personer vid 60 arbetsställen år 1970. Av arbetsställena återfanns hälften i storleksgruppen under 100 anställda. Tre företag svarade dock för 60 % av sysselsättningen och 40 % av de anställda var koncentrerade till Västmanlands län. Fjorton anläggningar med i genomsnitt 30 anställda fanns i Jönköpings län. Branschen präglas av en kapitalintensiv tillverkning och har stora likheter med industrin för metalltråd m. m. Produktionsstillväxten har varit låg särskilt under 1960-talets senare hälft.

Delbranschen *annan byggnadsmetallvaruindustri* sysselsatte år 1970 11 700 personer vid 139 arbetsställen, vilka var relativt jämnt fördelade, både regionalt och vad gäller antalet sysselsatta på olika storleksgrupper. Nära 100 arbetsställen hade mindre än 50 anställda, medan 60 % av sysselsättningen föll på anläggningar med mer än 200 anställda. Södermanlands län omfattade 20 % av de anställda. Produktionsanläggningarna är något större än inom manufakturindustrin i övrigt. För vissa av branschens produkter — exempelvis rör — har marknadsutrymmet ökat starkt under 1960-talet.

Delbranschen *hushållsmetallvaruindustri* hade 3 800 anställda vid 72 arbetsställen år 1970. Nio arbetsställen redovisade mer än 100 anställda, men dessa sysselsatte 60 % av arbetsstyrkan, medan företag med mindre än 50 anställda sysselsatte 30 % av arbetsstyrkan. Av sysselsättningen föll 30 % på Västmanlands län, 23 % på Södermanlands och 13 % på Stockholms län. Importen har ökat relativt snabbt, medan produktionen stagnerat.

Delbranschen *annan metallvaruindustri* sysselsatte 21 200 personer vid 645 olika arbetsställen år 1970. Branschen är en utpräglad småföretagsbransch och 80 % av arbetsstyrkan sysselsattes nämnda år i anläggningar med mindre än 50 anställda. Branschen har en betydande regional spridning. Den innehåller en stor mängd olikartade produkter och är därigenom den mest heterogent sammansatta delbranschen. Importen, men även produktionen, har ökat snabbt under 1960-talet.

Underleverantörssystemet

Manufakturprodukternas fördelning efter slutlig användning på den svenska marknaden vid 1960-talets slut var följande:

Insatsvaror	82 %
Investeringsvaror	11 %
Konsumtionsvaror	7 %

Insatsvarorna avsätts framför allt till annan verkstadsindustri och till byggnadssektorn.

År 1966 uppgick andelen underleveranser av verkstadsindustrins produktion till 23 %. Utredningen har genom en enkät undersökt 180 av manufakturindustrins underleverantörsföretag. Dessutom har beställarsidan kartlagts genom intervjuer med tio större verkstadsföretag. Utredningen har därvid avgränsat begreppet underleveranser till att endast avse tillverkning där beställaren svarar för konstruktionen. Standardvaror ingår inte.

Av manufakturbranschens totala saluvärde år 1969 på 5 500 milj. kr. omfattade underleveranserna 650 milj. kr. eller 12 %. Den totala produktionen i underleverantörsföretagen svarade för 18 % eller ungefär 1 000 milj. kr. av manufakturindustrins saluvärde. År 1969 arbetade 14 000 av branschens 72 000 anställda i företag som i någon utsträckning var beroende av underleveranser.

Vissa av underleverantörsföretagen har medvetet inriktat sig på att vara underleverantörer och har ett kvalificerat tekniskt kunnande, en modern maskinpark och en god organisation. De har specialiserat sig på vissa slag av bearbetningar eller på användandet av en speciell maskinpark. Andra företag har blivit underleverantörer av mera defensiva skäl. De har exempelvis haft svårigheter att utveckla och marknadsföra egna produkter eller blivit utkonkurrerade av importvaror. Enligt utredningens uppfattning är den senare gruppen stor inom manufakturindustrin.

Utredningens undersökningar har visat på några speciella problem för underleverantörerna i deras förhållande till beställarna.

För flertalet delbranscher visar underleverantörsandelen ett *konjunkturberoende*. Beställarna förskjuter vid en lågkonjunktur gärna leveranser eller annullerar ibland order. Beställarnas vilja att föra över beställningstillverkning till de egna företagen ökar, och en hårdare attityd i prisfrågor är också vanlig. Dessutom förekommer det att medelstora och större företag med lågt kapacitetsutnyttjande i en lågkonjunktur tillfälligt går ut och konkurrerar om underleveransuppdragen, vilket ytterligare försvårar situationen. I ett högkonjunkturläge kan till viss del rollerna bli ombytta, men utredningen bedömer att underleverantörerna i ett längre perspektiv befinner sig i en svårare situation, framför allt beroende på att det i allmänhet rör sig om mindre företag.

För att uppnå en viss *riskspridning* behåller gärna beställaren själv viss tillverkning eller fördelar sin order på två tillverkare. Å andra sidan vill många underleverantörer undvika att bli alltför beroende av en enda beställare.

Den vanligaste formen för *överenskommelse* mellan beställare och underleverantör är en beställning följd av ett beställningserkännande. Kontrakt förekommer i mycket ringa utsträckning. Även om förfarandet med beställning och beställningserkännande är en snabb och smidig metod, framhåller utredningen att kontraktsoverenskommelser medför större säkerhet för underleverantörerna.

Orderlängden uppgår i allmänhet till ett halvår eller kortare tid. Vissa underleverantörer vet inte om de om ett halvår har några order alls och därmed någon produktion. Den tendens till en ökande, mer långsiktig och detaljerad planering som finns hos beställarna bör enligt utredningen få positiva effekter för underleverantörernas del.

Slutligen framgår att beställarföretagens utnyttjande av alternativa *betalningsvillkor* ibland för med sig betydande likviditetspåfrestningar för underleverantören.

De mindre och medelstora företagen

Utredningen behandlar vissa småföretagsfrågor som bedöms ha en väsentlig betydelse för branschens omvandlingstakt. Av särskild vikt för små företag och därmed av stor betydelse för branschens konkurrenskraft är *företagsledandet*. Utredningen drar slutsatsen att företagets omvärld blivit så komplicerad och snabbt föränderlig att det är svårt, framför allt för de mindre företagen, att inom det egna företagets ram upprätthålla den kapacitet och det kunnande som är nödvändigt för ett framgångsrikt företagande. Enligt utredningen finns det därför anledning för företagen att komplettera med resurser utanför företaget, dvs. få tillgång till extern service. Frågan har även studerats av delegationen för de mindre och medelstora företagen, som föreslagit en utbyggnad av den regionala näringspolitiska organisationen.

Även *generationsväxlingsproblemen* i familjeföretag, vilka främst berör de mindre och medelstora företagen, har uppmärksammats av utredningen. I tabell 2 återges en uppskattning av familjeföretagens omfattning i branschen.

Enligt utredningen kommer ett betydande antal av branschens familjeföretag att stå inför en generationsväxlingssituation mot decenniets slut eller åren därefter, varvid det dominerande problemet kommer att vara möjligheterna för nytillträdande företagsledare att lösa ut andra delägare.

Tabell 2. Familjeföretagens andel av sysselsättningen i manufakturindustrin år 1968

Delbransch	Totalt antal anställda	Anställda i familjeföretag	Andel i %	Uppskattat antal familjeföretag
Verktögs- och redskapsindustri	6 641	4 172	63	140
Industri för metallkonstruktioner	18 279	15 939	87	590
Metallförpackningsindustri	2 728	1 136	42	27
Industri för metalltråd, -nät, -linor, -kablar	4 712	2 683	57	40
Spik-, skruv- och bultindustri	4 650	1 275	27	50
Annan byggnadsmetallvaruindustri	11 272	5 496	49	120
Hushållsmetallvaruindustri	3 745	2 881	77	70
Annan metallvaruindustri	20 151	15 094	75	630
Manufakturindustrin totalt	72 178	48 676	67	1 667

Anm. Uppskattningen av antalet familjeföretag har gjorts med primärmaterial från SCB:s industristatistik som grund.

Lönsamhet och produktionsförutsättningar

Utredningen konstaterar att manufakturindustrin visar en genomsnittligt låg lönsamhet. Avkastningen på totalt kapital var under perioden 1965—1970 i medeltal 2,5 % per år, på eget kapital 3—3,5 %. Detta synes vara en lönsamhetsnivå som ligger inte oväsentligt under genomsnittet för verkstadsindustrin. Sambandet med efterfrågeutvecklingen är tydligt. Den högsta lönsamheten uppvisas av metalltrådsindustri m. m. samt annan metallvaruindustri, medan handverktögssektorn och hushållsmetallvaruindustrin ligger under genomsnittet.

Företagen i storleksgrupperna 200—1 000 anställda har svagast lönsamhet, vilket enligt utredningen tyder på att det finns en tillväxttröskel i det angivna storleksområdet. Vidare konstaterar utredningen att vinstnivån i storstäderna — i första hand Stockholm — och Eskilstuna varit låg. Högre vinstnivå uppvisar manufakturindustrin i bl. a. Anderstorpsregionen i Småland.

Utredningen redovisar en studie av produktionsförutsättningarna för varje delbransch, varvid arbetsställena rangordnats efter fallande produktivitet och grupperats i totalt tio grupper. För varje grupp beräknas vinstens andel av förädlingsvärdet samt investeringar och avskrivningsbehov. Det framgår att det i alla delbranscherna finns ett antal förlustbringande anläggningar. Utredningen beräknar produktionsvolymutvecklingen under 1970-talet och jämför sedan med den produktion som de av utredningen gjorda efterfrågebedömningarna ger utrymme för.

Utredningen får därvid fram en större kapacitet än efterfrågeutvecklingen motiverar. Utslagningen förutsätts då i första hand drabba anläggningarna i de grupper som uppvisar den lägsta produktiviteten.

Sammantaget för hela manufakturindustrin innebär en utveckling enligt kalkylerna att närmare 800 av branschens 1 800 anläggningar befinner sig i en situation där svårigheter skulle möta från både marknads- och kostnadssidan att på lång sikt driva verksamheten med full kostnadstäckning.

Vissa delar av manufakturindustrin präglas av att tillverkningen är arbetsintensiv och att den utländska konkurrensen är hård. Hushållsmetallvaruindustrin är härvid den delbransch som bedöms få de största problemen att klara kostnadsutvecklingen. Utredningen befarar att nära en tredjedel av kapaciteten kommer att slås ut. Även tillverkningen av handverktyg och handredskap inom verktygs- och redskapsindustrin väntas genomgå en kraftig strukturomvandling. För de delar av branschen som har byggnadssektorn som huvudsaklig avnämare, metallkonstruktionsindustri och annan byggnadsmetallvaruindustri, väntas utvecklingen under 1970-talet präglas av den dämpade byggnadsaktiviteten. Även inom dessa delbranscher väntas en avsevärd utslagning ske.

Arbetskraften

Utredningen konstaterar att manufakturindustrin uppvisar en något annorlunda arbetskraftssammansättning än övrig verkstadsindustri. Andelen tjänstemän är avsevärt lägre, och framför allt är det relativa antalet tekniker lågt. Mot bakgrund av att svensk industri, för att upprätthålla konkurrenskraften, anses böra satsa på en tekniskt högt kvalificerad produktion bedöms detta som en svaghet.

Branschen har även på arbetarsidan en något annan sammansättning än vad som är vanligt i övriga delar i verkstadsindustrin. Skillnaden är främst betingad av det stora inslaget av svets- och plåtslageriarbete i vissa delbranscher. Möjligen har manufakturindustrin i övrigt en inriktning på yrkeskategorier som inte varit så efterfrågade som andra.

Utredningen påvisar tydliga regionala skillnader i yrkesarbetarintensiteten. Eskilstuna och Anderstorp har yrkesarbetarandelar som är klart lägre än genomsnittet. En annan regional skillnad gäller arbetskraftens åldersfördelning. Speciellt Eskilstuna och Stockholm har en tydlig tyngdpunkt på äldre arbetskraft, som kan komma att ge vissa problem, om utslagningen av företag går mycket snabbt.

Framtidsbedömningen

Produktionstillväxten för manufakturprodukter som varuområde och för manufakturindustrin som bransch skilde sig enligt utredningen åt under 1960-talet. Vid de arbetsställen som hänförs till manufakturindustri tillverkas även andra produkter, motsvarande ca 13 % av hela produktionsvärdet. En femtedel av manufakturvarorna produceras vid arbetsställen som ingår i andra branscher än manufakturindustrin. Genom att företagen inom manufakturbranschen visat förmåga att ta upp andra

produkter än manufakturvaror samt överta tillverkning av manufakturvaror som legat på andra verkstadsföretag har branschens produktionsökning under 1960-talet varit högre, knappt 8 %, än produktionsökningen för manufakturprodukter, som varit knappt 6 % årligen.

Vid bedömningen av efterfrågeutvecklingen för manufakturprodukter har utredningen tagit hänsyn till konkurrensen från nya material, främst plast och andra produkter. Efterfrågetillväxten synes genomgående bli lägre under 1970-talet jämfört med 1960-talet, vilket anges till stor del sammanhånga med lägre expansion hos avnämarna, främst byggnads- och verkstadsindustrin, samt lägre ökningstakt för exporten. Ett fortsatt starkt importtryck väntas prägla den svenska manufakturmarknaden under 1970-talet. Utredningens bedömning i fråga om manufakturprodukternas utveckling framgår av följande sammanställning.

Årlig förändring i %	1960-talet	1970-talet
Produktion	6	4
Export	9	6
Import	11	6
Inhemsk användning	6	4

Utrikeshandeln väntas växa i betydelse trots lägre tillväxttakt än tidigare, vilket redovisas i följande sammanställning.

	1960	1970	1980
Importens andel av hemmamarknaden, %	19	29	34
Exportens andel av produktionen, %	22	30	35

Utredningens efterfrågeprognos och dess motsvarande branschprognos återges i tabell 3.

Tabell 3. Produktionens förändring inom manufakturindustrin under 1970-talet.

Årlig procentuell volymförändring

Delbransch	Enligt efterfrågeprognos		Enligt branschprognos	
	1970-75	1975-80	1970-75	1975-80
Verktøgs- och redskapsindustri	5	6	6	7,5
Industri för metallkonstruktioner	4	3,5	4	3,5
Metallförpackningsindustri	1	2	1,5	2,5
Industri för metalltråd, -nät, -linor, -kablar	2	5	4	6
Spik-, skruv- och bultindustri	2	2	2	2
Annän byggnadsmetallvaruindustri	4	3,5	3,5	3
Hushållsmetallvaruindustri	-0,5	1	2,5	3,5
Annän metallvaruindustri	6	5	4	4
Manufakturindustrin totalt	4	4,5	4	4,5

Branschprognosen är utarbetad på delbranschnivå med hänsyn tagen till bl. a. produktionens omställningstakt under 1960-talets senare del när det gäller övergång till produkter utanför manufakturområdet eller övertagande av manufakturprodukter från annan verkstadsindustri. Sammantagna innebär delbranschprognoserna att manufakturindustrins produktion och efterfrågan på manufakturprodukter till skillnad från mönstret under 1960-talet väntas öka i ungefär samma takt under 1970-talet, omkring 4 % per år.

Den förväntade lägre tillväxten torde få betydande konsekvenser för branschens omvandling. De arbetskraftsinsatser som erfordras för produktionsökningen har utredningen beräknat med hänsyn till en något lägre produktivitetsoökning under 1970-talet än under 1960-talet, vilket överensstämmer med långtidsutredningens uppfattning. Tjänstemannaandelen förutses — sett över hela 1970-talet — öka procentuellt, men i absoluta tal innebär detta en nedgång med ca 1 200 från 16 900 år 1970.

Utredningens antagande att produktivitetstillväxten per timme blir en procentenhet lägre än under 1960-talet innebär vid den väntade produktionsökningen att sysselsättningen i branschen kommer att minska med ca 9 000 personer under 1970-talet. Främst förväntas minskningarna beröra delbranscherna hushållsmetallvaruindustri, spik-, skruv- och bultindustri samt annan byggnadsmetallvaruindustri.

Vad gäller behovet av maskin- och byggnadskapital har utredningen antagit att de nyinvesteringar som erfordras för att realisera produktionsstillväxten sker i den modernaste tekniken. Utredningen beräknar på detta sätt kapitalbehovet under 1970-talet till ca 3 000 milj. kr. (1970 års prisnivå). Detta motsvarar 15—20 % av verkstadsindustrins investeringar. Tidigare har branschen svarat för 20—25 % av dessa investeringar.

I löpande priser beräknar utredningen branschens totala kapitalbehov för investeringar i omsättnings- och anläggningstillgångar under 1970-talet till ca 7 500 milj. kr., varvid företagens eget bruttosparande torde komma att svara för en lägre andel av kapitalbehovet än hittills. Denna ökning av det främmande kapitalets andel kan enligt utredningens uppfattning komma att negativt påverka investeringsbenägenheten.

Utredningen anser att den prognostiserade efterfrågeutvecklingen med all sannolikhet får betydande regionala effekter. Utredningen uppehåller sig speciellt vid de orter där omvandlingen får särskilt påtagliga konsekvenser, nämligen Eskilstuna och Stockholm. Begränsningen innebär dock inte att man bortser från att nedläggningsproblem i branschen kan utgöra direkt hot mot andra mindre orter.

Eskilstuna präglas av en ensidig inriktning på industri, varav manufakturindustrin utgör en stor del med ca 5 000 anställda. Produktionsinriktningen begränsar en snabb expansion, varför enligt utredningen en fortsatt nedgång i sysselsättningen inom manufakturindustrin med ca

1 000 anställda under 1970-talet är trolig. Den övriga industrin synes inte heller kunna svara för en sådan tillväxt att den ger några väsentliga, positiva sysselsättningseffekter. Dessutom anser utredningen att tjänstesektorn i Eskilstuna, i förhållande till flertalet andra orter av samma storlek, är mycket liten, vilket kan ytterligare negativt påverka den kommande strukturomvandlingen.

Även i Stockholm har manufakturindustrin en inriktning på produkter med låg tillväxt, varför en relativt sett betydande nedgång i sysselsättningen är sannolik. Utredningen konstaterar att kostnaderna för arbetskraft och lokaler är höga i Stockholm och att en industri med manufakturindustrins struktur torde få svårigheter att upprätthålla konkurrenskraften.

Slutsatser och förslag

Utredningen konstaterar att de *speciella branschproblemen* i stor utsträckning finns inom den fristående manufakturindustrin, som främst består av mindre företag. Där är också nivån på forsknings- och utvecklings(FoU-)insatserna låg. Däremot torde nivån vara hög inom de manufakturområden där stålindustrin eller större verkstadsföretag som tillhör andra branscher är verksamma.

Vissa av de traditionella manufakturprodukterna kräver enligt utredningen inte någon hög teknisk nivå i tillverkningsprocessen. För att öka sin konkurrenskraft måste de berörda manufakturföretagen ta upp nya produkter och gå in på nya områden. Utredningen finner att manufakturföretagens egen förmåga är begränsad att via FoU-arbete förnya sitt produktsortiment och sina tillverkningsmetoder. Åtgärder som stimulerar FoU-arbetet i branschen är därför angelägna. Ett steg i den riktningen anser utredningen vara det beslut om avdragsrätt för FoU-kostnader som 1973 års riksdag fattat (prop. 1973: 126, S:U 1973: 43, rskr 1973: 255).

Den kollektiva forskningen, som närmast är en kombination av forskning och utvecklingsarbete, ligger främst på IVF. Kostnaderna för IVF fördelas lika mellan Sveriges mekanförbund och STU och är, liksom inriktningen, bundna t. o. m. budgetåret 1974/75. Utredningen finner att institutets arbete berör för industrin viktiga problem, men att verksamheten har en för liten omfattning i relation till verkstadsindustrins betydelse. Utredningen anser att det därför är angeläget att IVF efter nämnda tidpunkt tillförsäkras ökade resurser för fortsatt verksamhet och att områden som konstruktions- och utvecklingsteknik, vilka är av särskild betydelse för manufakturindustrin, därvid kan täckas.

Enligt utredningen kommer de egentliga strukturproblemen under 1970-talet främst att omfatta delar av verktygsindustrin, speciellt handverktygssektorn, delar av metallkonstruktionsindustrin, särskilt då mindre företag med inriktning på plåtbearbetning och annan tillverkning för

byggsektorn, samt hushållsmetallvaruindustrin. Inom dessa områden föreligger betydande risker för att en långsam efterfrågetillväxt i kombination med en företagsstruktur som inte är anpassad till förändringar kan leda till betydande omställningsproblem.

En samordning och ett ökat samarbete mellan företagen inom dessa branscher torde enligt utredningens mening kunna underlätta omställningen. I viss mån sker redan sådan samordning genom det arbete med statligt stöd som sker inom Mekanförbundets strukturkommitté.

Utredningen föreslår att de nämnda delarna av manufakturindustrin fogas till de branscher vilkas omvandling skall underlättas genom statliga strukturgarantier, administrerade av AB Strukturgaranti (prop. 1972: 46, NU 1972: 32, rskr 1972: 195 och prop. 1973: 57, NU 1973: 37, rskr 1973: 149). Detta företag lämnar s. k. strukturgarantier för lån som upptas i avsikt att åstadkomma strukturförändringar inom vissa branscher. Budgetåret 1974/75 är det sista året i en treårig försöksverksamhet med strukturgarantier. En utvidgning med de tidigare nämnda delarna av manufakturindustrin torde enligt utredningen kräva att garantiramen, som för budgetåret 1974/75 uppgår till 100 milj. kr., uppjusteras.

Utredningen framhåller även att — till följd av lägre finansiell styrka — manufakturindustrin är något sämre rustad än den övriga verkstadsindustrin då det gäller att tillgodose behovet av en förbättrad arbetsmiljö och att detta kan tänkas få till följd en snabbare strukturomvandling. Effekterna på strukturomvandlingen måste också beaktas i de krav beträffande den yttre miljön som ställs på branschen, vilket speciellt gäller ytbehandlingsindustrin.

Utredningen anser att de absolut sett största *regionala problemen* föreligger i Eskilstuna och i Stockholm. För att stärka Eskilstunaindustrins konkurrenskraft är det bl. a. därför synnerligen angeläget att en snabb utbyggnad av den regionala näringspolitiska organisationen kommer till stånd i regionen.

Utredningen föreslår att ett statligt bidrag om 200 000 kr. utgår till en undersökning inom Svenska industrietableringsbolaget (Svetab) och AC-Mekan AB avseende förutsättningarna för samarbete, främst inom marknadsföringsområdet, mellan företagen i Eskilstuna.

Åtgärder vilka stimulerar tillväxten och uppkomsten av industri som kompletterar manufakturindustrin är enligt utredningen vidare påkallade. Det förhållandet att lokaliseringsslån utgått till företag i Eskilstuna torde ha medfört att investeringar skett i regionen, som annars inte skulle ha kommit till stånd. Utredningen föreslår att lokaliseringsslån t. v. skall kunna utgå till företag inom orten.

Utredningen framhåller även att Eskilstuna har en relativt sett liten servicesektor. Därför är åtgärder nödvändiga som kan bidra till att göra orten attraktiv för företag och deras anställda. För att åstadkomma en breddning av näringslivet med alternativa sysselsättningsmöjligheter och

en förbättrad service föreslår utredningen att ett program för Eskilstuna-regionen närmare bör övervägas, omfattande bl. a. förbättring av kommunikationer och utbildningsmöjligheter, expansion av den statliga verksamheten och regionalpolitiskt stöd vid förläggning av serviceverksamhet till Eskilstuna.

Utredningen föreslår att dessa punkter tas upp till särskild prövning och att en tillfällig arbetsgrupp bildas med representanter för berörda myndigheter.

Problemen med en stagnerande manufakturindustri i Stockholmsregionen anser utredningen vara av annan art, eftersom näringsliv och sysselsättningsmöjligheter i denna region är mera differentierade. En traditionellt inriktad manufakturindustri torde få svårt att betala konkurrenskraftiga löner och höga lokalkostnader, varför en fortsatt tillbakagång kan förutses för Stockholms manufakturindustri. Utredningen poängterar vikten av att de regionalpolitiska medlen används på ett sådant sätt att industrins situation inte förvärras.

Utredningen har särskilt uppmärksammat *de mindre företagens problem*. Bl. a. pekar utredningen på dessa företags svårigheter att följa med i den snabba utvecklingen inom exempelvis teknik och marknadsföring. Det är angeläget att företagen snabbt får tillgång till kunskap om den internationella tekniska utvecklingen, varför organisationen av denna kunskapsöverföring och samhällets roll i denna bör övervägas.

Utredningen anser även att kontakten mellan företag och universitet och högskolor är viktig. För att de mindre företagen skall kunna dra nytta av forskningen är det angeläget att denna får ökad praktisk anknytning vid universitet och högskolor. Detta torde kunna öka de mindre företagens utbyte av pågående forskning liksom deras möjligheter att få speciella problem beaktade i större utsträckning.

Då behovet av extern service till företagen — särskilt de mindre och medelstora företagen — befunnits stort, anser utredningen det angeläget att en betydande utbyggnad av den regionala näringspolitiska organisationen kommer till stånd. Den ökade satsning i detta avseende som skett under år 1973 ser utredningen endast som ett första steg i denna riktning. Som en lämplig uppgift för den regionala näringspolitiska organisationen ser utredningen utbildning som tar fasta på företagens och företagarnas praktiska problem.

Utredningen har funnit att underleverantörernas situation är av vikt för ett betydande antal manufakturföretag. Den finner mot bakgrund härav det motiverat med åtgärder för att förbättra underleverantörsystemets funktionssätt. För en betydande del av underleverantörsföretagen präglas situationen av stor osäkerhet. Beträffande orderlängden bör förbättringar kunna komma till stånd. Det torde också vara nödvändigt att i ökad utsträckning använda kontrakt som stipulerar båda sidors rättigheter och skyldigheter. Vidare bör en ökad standardisering

av betalningsvillkoren kunna leda till att underleverantörerna inte blir utsatta för betalningsförskjutningar vid förändringar i kreditmarknadsläget.

Utredningen anser att det är en lämplig uppgift för branschorganisationen, Sveriges mekanförbund, eventuellt i samarbete med statens industriverk, att ta initiativ i detta avseende. Dessutom anses en lämplig åtgärd vara att tillsammans med beställare och underleverantörer regelbundet diskutera på vad sätt underleverantörssystemet kan förbättras.

Utredningen föreslår vidare att en studie inom Svetab och AC-Mekan AB om de större verkstadsföretagens praktiska erfarenheter av underleverantörssystemet ges statligt bidrag. För att förbättra underleverantörsföretagens förutsättningar att uppfylla ställda krav föreslår utredningen särskilda utbildningsprogram.

Flertalet av de mindre företagen är familjeföretag. Utredningen anser att särskilt frågor sammanhängande med generationsväxlingen är svårösta. Även om arvsbeskattningen fått en central roll i den allmänna diskussionen om familjeföretagens framtid, betraktar utredningen utlösandet av andra arvingar som det största problemet. En mera realistisk värdering i taxeringshänseende skulle ha gynnsamma effekter på delägarnas värdering av företagen och därmed reducera problemet. Utredningen föreslår att följande principskiss för utlösande av delägare ytterligare utvecklas. Staten bör vid generationsväxling i familjeföretagen kunna gå in med riskvilligt kapital för att underlätta för den nytillträdande företagsledaren att lösa ut släktingar utan att företagets existens sätts på spel. Detta kan ske genom att staten beviljar lån eller lånegarantier mot exempelvis aktier i företaget som säkerhet, varvid statens intressen i företaget kan bevakas genom tillsättande av revisor. Staten kan senare lösas ut enligt i förväg överenskomna principer.

I fråga om *utbildning* framhåller utredningen att svensk industris konkurrenskraft i fortsättningen måste grundas på en god tillgång på kvalificerad, yrkesutbildad arbetskraft. Utredningen konstaterar att utbildningsfrågorna är gemensamma för hela verkstadsindustrin och att inrättandet av yrkestekniska högskolor ligger i linje med dessa tankegångar. Enligt utredningens mening är det även angeläget att utbildningen på den verkstadstekniska linjen på gymnasiet får en omfattning och inriktning som svarar mot behoven, med en väl avvägd sammanställning av praktiska och teoretiska moment.

Utredningen anser att i detta sammanhang även den utbildning som sker i arbetsmarknadsstyrelsens regi, samt i viss mån även vuxenutbildningen i övrigt, bör uppmärksammas. Vidareutbildningen inom exempelvis omskolningsområdet bör organiseras så att den väl avpassas till yrkeslivets krav. Utredningen framhåller att betydande delar av denna vidareutbildning bör kunna förläggas till företagen.

Remissyttrandena

Allmänna synpunkter

Flertalet remissinstanser framhåller att betänkandet ger en värdefull överblick av den svenska järn- och metallmanufakturindustrins situation och dess problem. Remissinstanserna delar i stort de framtidsbedömningar och slutsatser som utredningen kommit fram till.

Några remissinstanser, bl. a. *AMS, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings och Malmöhus län* samt *Göteborgs kommun* presenterar kompletterande faktaunderlag. *Sveriges mekanförbund* informerar om vissa strukturutredningar som utförts inom förbundets branschgrupper, bl. a. inom handverktygssektorn och gruppen för metallfasader.

Ett flertal remissinstanser delar utredningens uppfattning att den pågående strukturomvandlingen bör betraktas som en i stort sett normal och nödvändig process för att manufakturindustrin skall kunna stärka sin konkurrenskraft. Att en allmän lönsamhetsförbättring skulle göra branschen bättre rustad för de omställningar som är nödvändiga för att bygga upp företagens konkurrenskraft betonas av flera remissinstanser. *SAF-Industriförbundet* framhåller att utan en sådan lönsamhetsförbättring kan även den relativt pessimistiska utvecklingen som utredningen anger visa sig alltför optimistisk.

LO, Svenska metallindustriarbetareförbundet och *TCO* anser i motsats härtil att den låga lönsamheten inte är orsak till de strukturella problemen utan snarast en följd av desamma. Metallindustriarbetareförbundet framhåller att den svaga lönsamheten i vissa företag bör ses som en följd av specifika faktorer. En sådan faktor är vikande efterfrågan på vissa produkter och en därav följande överkapacitet inom vissa företag eller delbranscher. En annan faktor är en — i förhållande till konkurrentföretag — bristande förmåga till förnyelse av produkter och produktionsapparat. En tredje faktor är de små metallmanufaktur-företagens underläge som underleverantörer i förhållande till de stora verkstadsföretagen. En fjärde faktor är variationerna i den allmänna ekonomiska aktiviteten, vilka kan medföra ett allmänt lågt kapacitetsutnyttjande inom delar av branschen.

I fråga om efterfrågeutvecklingen påpekar *IBU* att för den del av manufakturindustrin som avsätter varor till byggnadsverksamheten spelar arbetssätt och teknisk utveckling inom själva byggnadsområdet för de aktuella varugrupperna en väl så stor roll som förändringarna i byggandets omfattning. Så innebär t. ex. en ökning av förtillverkningsgraden en överföring av produktionsmoment till den fasta industrin. Även den övergång till en planmässig exportverksamhet som redan skett kan enligt *IBU* göra utredningens bedömning av efterfrågeutvecklingen orealistisk. *KK* framför liknande synpunkter.

Länsstyrelsen i Uppsala län liksom *Värnamo kommun* ifrågasätter utredningens framtidsbedömning om plastprodukter som substitut för metallvaror. Vissa tecken tyder på att plastindustrin med hänsyn till oljesituationen i världen i framtiden kan komma att drabbas av snabbt stigande råvarukostnader. Detta kan påverka branschens konkurrenskraft gentemot manufakturindustrin.

LO förutser att krav på förbättringar i arbetsmiljön kommer att få växande betydelse för industrins strukturomvandling, varför det är viktigt att arbetsmiljöproblemen i större utsträckning än vad som hittills varit vanligt beaktas i branschutredningarna. *AMS* saknar en analys av dels hur skärpta krav på arbetslokaler, maskiner, skyddsanordningar och hjälpanordningar påverkar kostnadsläget, dels hur dessa och andra miljöförbättrande åtgärder positivt påverkar produktionsresultatet.

Arbetskyddsfonden har låtit genomföra ett antal kartläggningar och analyser av FoU-behov för olika ändamål inom arbetsmiljöområdet. I flera sammanhang har under dessa undersökningar konstaterats att de mindre och medelstora företagens arbetsmiljöproblem utgör en fråga som måste ägnas ökad uppmärksamhet. Kunskaper saknas ofta om problemens svårighetsgrad och möjligheterna att åstadkomma förbättringar.

Arbetsmiljöutredningen anger ett antal allvarliga arbetsmiljöproblem inom branschen och påpekar att ett stort antal olycksfallsskador inträffar.

Allmänna synpunkter på utredningens förslag

Flera remissinstanser, bl. a. *LO*, anför att utredningens förslag till åtgärder är mycket allmänt hållna. Enligt *LO* är vissa av utredningens förslag av den karaktären att de snarare understryker riktigheten av redan pågående industripolitiska strävanden än de utgör nya förslag.

Flertalet remissinstanser konstaterar liksom utredningen att flera av manufakturindustrins problem är gemensamma för många industribranscher och berör särskilt mindre och medelstora företag.

LO och *Svenska metallindustriarbetareförbundet* anser att de anställdas krav på trygghet till sysselsättning och inkomster måste vara ett viktigt mål för näringspolitiken. Detta förutsätter en långsiktig planering av sysselsättningen i landet som helhet och i olika regioner. Samtidigt måste det finnas medel för att upprätthålla en hög och jämn sysselsättning inom regionerna. Situationen både i Eskilstuna och Stockholm måste mot den bakgrund som utredningen skisserar ägnas ökad uppmärksamhet från statsmakternas sida. Organisationerna anser också att generella ekonomisk-politiska lättnader, i syfte att öka vinsterna, av det slag som ofta förs fram i den offentliga diskussionen, inte kan komma ifråga för att lösa de problem som manufakturindustrin står inför. Det bör i stället bli fråga om selektiva åtgärder.

TCO framhåller att förbättrad lönsamhet för företag med de sämsta produktionsresultaten snarare fördröjer än underlättar nödvändiga omställningar. En annan sak är enligt *TCO* att omställningarna i åtskilliga fall sannolikt inte kan genomföras utan finansiellt stöd utifrån.

SAF-Industrieförbundet anser det naturligt att sysselsättningskonsekvenserna av den generellt otillfredsställande lönsamheten i näringslivet framträder starkare i vissa branscher än i andra. Dessa konsekvenser kan inte undanröjas genom branschriktade åtgärder, riktade mot de mest utsatta områdena. Utan en lönsamhetsförbättring i hela näringslivet som grund får branschriktade åtgärder begränsad verkan. Organisationerna ställer sig dock över lag positiva till utredningens förslag.

I fråga om behovet av åtgärder för manufakturbranschen anför *ÖEF* att tillgång inom landet till kvalificerade legotillverkare av insatsvaror för krigsviktig industri är ett vitalt beredskapsintresse. Tillgången på maskinella och personella resurser, med i många fall stor flexibilitet, gör att *ÖEF* allmänt sett betraktar branschen som viktig i samband med de förändrade krav som kan komma att ställas på industrisektorn i en krissituation.

Statens industriverk, *SPK* och *SIFU* framhåller att effekterna av de föreslagna åtgärderna noga bör följas upp och analyseras.

Branschriktade åtgärder

Beträffande åtgärder för att påverka s t r u k t u r o m v a n d l i n g e n inom branschen ansluter sig många remissinstanser till utredningens förslag att delar av manufakturindustrin skall omfattas av de statliga strukturgarantierna, som administreras av AB Strukturgaranti.

AB Strukturgaranti har inget att erinra mot utredningens förslag men understryker att företagets verksamhet är av försökskaraktär och att en vidgning av verksamhetsområdet från halvårsskiftet 1974 endast möjliggör en ettårig period för de tillkommande branscherna. *AB Strukturgaranti* anför att verksamheten hittills visat att det är svårt att avgränsa vilka företag som enligt statsmakternas branschvisa intentioner skall falla inom företagets verksamhetsområde. Än större svårigheter kan förutses för nu föreslagna delbranscher, varför *AB Strukturgaranti* anser det önskvärt med ett visst utrymme för företagets egen bedömning i denna fråga.

Även *statens industriverk* tillstyrker den föreslagna utvidgningen av verksamhetsområdet för de statliga strukturgarantierna.

SPK finner att utredningens förslag bör uppfylla kraven på att strukturomvandlingen i näringslivet sker i former som är samhällsekonomiskt rationella och att utvecklingen mot en optimal struktur inte medför onödiga nedläggningar eller nyinvesteringar. *SPK* förutsätter att utredningens förslag om samverkan i vissa avseenden mellan företag inom samma bransch inte leder till sådan begränsning av konkurrensen

mellan företag som konkurrensbegränsningslagstiftningen avser att förhindra.

Länsstyrelsen i Södermanlands län föreslår att — förutom de insatser som enligt utredningens förslag kan göras av AB Strukturgaranti — det bör prövas om inte företag hotade av nedläggning och med i huvudsak äldre arbetskraft under en begränsad period kan erhålla speciell statlig lönesubvention. De samhällsekonomiska kostnader som uppstår när äldre, svårplacerad arbetskraft friställs kan i vissa fall reduceras genom att fortsatt drift garanteras vid nedläggningshotade företag av denna typ.

Södermanlands läns företagareförening tar upp frågan om begränsning av produktsortimentet och påpekar att en sådan rationalisering ofta är förenad med vissa initialkostnader. Föreningen föreslår att antingen AB Strukturgaranti eller företagareföreningarna bör kunna få vara mer generösa vid sin långivning när det gäller intern strukturrationalisering.

Ett särskilt utbildningsprogram för manufakturindustrin föreslås av *SIFU* i syfte att som en del av ett statligt utvecklingsprogram motverka eller i varje fall mildra de negativa effekter som en okontrollerad omställningsprocess inom branschen kan komma att medföra.

LO och *Svenska metallindustriarbetareförbundet* delar utredningens uppfattning att FoU-insatserna inom manufakturindustrin är otillräckliga, men inte uppfattningen att det extra avdraget för FoU-kostnader är ett steg i rätt riktning. Ett sådant avdrag förutsätter en viss vinstnivå, som ofta saknas i nystartade företag eller i företag av den typ som finns i manufakturindustrin med sviktande lönsamhet. Metallindustriarbetareförbundet hävdar att det extra skatteavdraget snarast bör avskaffas och ersättas med en kraftig ökning av anslagen till STU. Staten bör utarbeta en flerårsplan för att skapa väsentligt större ramar för STU:s verksamhet.

Statens industriverk och *STU* påpekar att de FoU-främjande åtgärderna knappast i första hand är riktade mot de delar av manufakturindustrin som enligt utredningen är mest i behov av stöd. Möjligheterna att utnyttja avdragsrätten för FoU-kostnaderna gäller i praktiken främst de större företagen med utvecklade FoU-institutioner, varför *STU* bedömer det vara nödvändigt med direkt stöd till projekt inom olika företag. Statens utvecklingsfond bör enligt industriverkets uppfattning främst rikta sig till mindre och medelstora industriföretag, och den bör därför kunna bli till betydande nytta även för manufakturindustrin.

SIFU förordar en vidare utveckling av utredningens förslag om bl. a. intensifierad forskningsverksamhet för branschen. I likhet med vad som gäller för träindustrin är det väsentligt att forskningsrön och olika utvecklingsresultat förmedlas till industrin. *SIFU* erinrar om att en särskild konsulenttjänst för sådan verksamhet ingår i stimulansprogrammet för träindustrin.

Utredningens förslag, att den tillämpade kollektiva forskningen inom IVF bör erhålla ökade resurser, biträds av *SAF-Industriförbundet*, *KK*, *länsstyrelsen i Stockholms län* och *handelskamrarna i Göteborg och Karlstad*.

IVF anför att i kommande förhandlingar om nytt ramavtal kommer områdena konstruktions- och produktutvecklingsteknik att tas upp till behandling i samband med förslag till ramprogram från branschstiftelsens sida. Institutet anser sig ha goda möjligheter att ytterligare bygga ut verksamheten såväl inom den kollektiva forskningen som på uppdragssidan. Inom det förstnämnda området finns angelägna forskningsuppgifter, även med anknytning till manufakturindustrin, vilka f. n. inte ryms inom de givna ramanslagen. *IVF* förutsätter att vid den av utredningen föreslagna resursökningen staten bör kunna medverka med en större del.

Enligt *STU* kan finansiella förutsättningar för en breddning av *IVF*'s verksamhet åstadkommas genom att *STU* utöver ramprogrammet och i samverkan med berörd industri lämnar särskilt projektstöd. *STU* framhåller också att i samband med förhandlingar om nya kollektiva avtal sker alltid en utvärdering av tidigare verksamhet. Resultaten av utvärderingen utgör en viktig grund för bedömning av omfördelningar inom ramprogrammet samt en eventuell breddning och prioritering av annan verksamhet än den som täcks av kollektiva avtal.

Sveriges mekanförbund anser att *IVF* är värdefullt för alla verkstadsföretag oberoende av storleksordning. För manufakturindustrins många mindre företag har institutets resurser för uppdragsverksamhet inom exempelvis områdena ytjämnhetsmätning och skärdatabestämning särskilt stor betydelse. Den mindre industrin har helt naturligt svårigheter att effektivt tillgodogöra sig vissa forskningsrön. Mekanförbundet ägnar mycket arbete åt att omvandla forskningsresultaten till praktisk arbetsinformation. De synpunkter som framkommit genom utredningen bör, enligt Mekanförbundet, beaktas vid de kommande överläggningarna mellan stiftelsen och staten om *IVF*'s verksamhet efter budgetåret 1974/75.

Statens industriverk anför att det kollektiva projektorienterade forskningsstödet inte är speciellt inriktat mot de mindre och medelstora företagen och anser att ökade resurser till *IVF* inte är tillräckliga för att nå den avsedda effekten. Även *LO* och *verkstadsindustridelegationen* anser att det är väsentligt att de intressen och problem som är specifika för de mindre och medelstora företagen ges ökat utrymme i den kollektiva forskningsverksamheten.

IBU påpekar att inom vvs-området bör ett samråd mellan den verkstads tekniskt inriktade forskningen och av byggforskningsfonden finansierad forskning vara av stort värde.

För att förbättra arbetsmiljön inom manufakturindustrin krävs

enligt *arbetsmiljöutredningen* omfattande insatser. Utredningen erinrar om sitt betänkande (SOU 1972: 86) Bättre arbetsmiljö, vari uttalades att kostnaderna för arbetsmiljöförbättrande åtgärder bör ses som en del av produktionskostnaderna och därför i princip bör bäras av produktionen. *Svensk industriförening* påtalar att kapitalsvårigheterna ofta kan bli stora för de mindre företagen, i synnerhet vid upprustning av den inre miljön, där bidragsmöjligheterna inte är desamma som vid extern miljövård. Enligt *arbetarskyddsfondens* bedömning är det värdefullt om arbetsmiljöfrågorna inom manufakturindustrin kan göras till föremål för en mera systematisk kartläggning än vad som varit möjligt att genomföra inom ramen för den nu aktuella utredningen. Inte minst i perspektivet av den strukturförändring inom branschen som utredningen förutspår kan en sådan kartläggning sannolikt också ge underlag för en bedömning bl. a. av behovet av tekniskt utvecklingsstöd för att inom branschen pröva nya tekniska lösningar.

Speciella exportstimulerande åtgärder har inte, påpekar *länsstyrelsen i Södermanlands län*, föreslagits av utredningen. Länsstyrelsen anser emellertid att branschens omvandling väsentligt skulle underlättas av en expansiv exportsektor. Trots ett relativt sett högt löneläge bör kvalitetsförsprång m. m. erbjuda de svenska företagen betydande möjligheter på de flesta marknader, varför länsstyrelsen föreslår att branschens exportfrågor tas upp till särskild prövning. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelserna i Uppsala och Västmanlands län*, *Jönköpings länsavdelning av Svenska kommunförbundet*, *SHIO* och *Gnosjö kommun*.

Regionala åtgärder

Mot bakgrund av utredningens bedömning av sysselsättningsutvecklingen under 1970-talet samt de akuta problemen i Eskilstuna kommun framhåller *länsstyrelsen i Södermanlands län* med skärpa angelägenheten av att snabbt verkande åtgärder sätts in samtidigt med långsiktig planering.

Enligt *SAF-Industriförbundet* faller föreslagna åtgärder till övervägande delen utanför manufakturindustrins område och bör därför övervägas i ett större regionalpolitiskt sammanhang.

Statens industriverk påpekar att det av utredningen ej framgår i vilken utsträckning det förekommer fler regioner med "Eskilstuna-problem". Verket framhåller att det i flera län finns lokala arbetsmarknadsområden där andelen sysselsatta i metallvaruindustrin år 1970 var minst lika hög som i Eskilstunaregionen. Då dessa områden dessutom i flera fall uppvisar en mer utpräglad branschensidighet, kan det finnas skäl att undersöka huruvida företagsstrukturen är sådan att åtgärder måste övervägas även inom dessa regioner. Industriverket anser dessutom att en mer detaljerad bild av strukturen inom hela industrin är

önskvärd för att bedöma vilka regionalpolitiska åtgärder som kan bli aktuella i regioner av typen Eskilstuna.

Industriverket och verkstadsindustridelegationen föreslår att utredningens synpunkter vad gäller Eskilstuna- och Stockholmsregionerna särskilt beaktas inom ramen för länsplanering 74. Verket ansluter sig dock i princip till förslaget att rikta speciella åtgärder mot Eskilstuna-regionen.

ERU och verkstadsindustridelegationen har tolkat utredningen så att Eskilstunaregionen skall uppfattas som ett försöksområde för de av utredningen framförda förslagen till regionalpolitiska åtgärder. ERU anser emellertid att utredningens material ger en alltför mörk bild av den långsiktiga utvecklingen i Eskilstunaregionen.

Med hänsyn till att koncentrationen till Eskilstunaregionen av branschens företag är särskilt framträdande och att regionen därför drabbats särskilt hårt av branschens utveckling, framstår det enligt *länsstyrelsen i Södermanlands län* som speciellt angeläget att regionalpolitiska medel används i full utsträckning. Länsstyrelsen anser det faktum att regionens metallvaruindustri har god soliditet och likviditet vara en god grund för en omvandlingsprocess där satsningar på förändrad produktionsinriktning, produktutveckling och ökad export ges en hög prioritet för att skapa förutsättningar för bättre lönsamhet.

AMS, länsstyrelsen, länsarbetsnämnden och företagareföreningen i Södermanlands län, Eskilstuna kommun, TCO m. fl. stöder utredningens förslag att Eskilstunaregionen bör stödjas genom särskilda åtgärder. *Svenska metallindustriarbetareförbundet* har inhämtat synpunkter från bl. a. sin Eskilstunaavdelning, som anför att förslaget om ett långsiktigt program bör kombineras med åtgärder som ger snabba resultat.

Länsstyrelsen, företagareföreningen och Näringslivsföreningarnas samarbetsnämnd i Jönköpings län m. fl. framhåller att man även om läget i vissa regioner är särskilt besvärligt kan ifrågasätta om de olika manufakturregionerna i landet bör särskiljas vad gäller stödåtgärder på de sätt som utredningen föreslagit. En likvärdig behandling av de olika regionerna måste vara att föredra så att inte konkurrenssituationen snedvrids.

Med anknytning till utredningens förslag att en vidgad ram skapas för STU:s verksamhet anför *Svenska metallindustriarbetareförbundet* att det är angeläget att denna verksamhet knyts närmare de mindre och medelstora företagen. Förbundet föreslår att, som en försöksverksamhet i Eskilstuna, ett särskilt utvecklingsbolag för metallmanufakturindustrin skapas, i vilket staten och företagen kan medverka. Ett sådant utvecklingsbolag kan ägna sig åt FoU-arbete på uppdrag av företagen i regionen. Verksamheten bör finansieras med hjälp av lån med villkorlig återbetalningsskyldighet.

ERU, Jönköpings läns företagareförening, Östergötlands och Söder-

manlands handelskammare, TCO m. fl. ansluter sig till utredningens åsikt att åtgärder behövs för att åstadkomma en breddning av Eskilstunas näringsliv med alternativa sysselsättningsmöjligheter och en förbättrad service.

Vad gäller manufakturindustrin i Stockholmsregionen framhåller *länsstyrelsen i Stockholms län* att industriutflyttningen från länet är ett betydande problem och att den delar utredningens uppfattning i dessa frågor. Länsstyrelsen understryker att en grundläggande princip för regionalpolitiken måste vara att länets andel av sysselsättningstillfällena inom industrin inte minskar. Länsstyrelsen anser att om de negativa konsekvenserna av strukturomvandlingen inom manufakturindustrin i Stockholms län effektivt skall kunna motverkas och de mindre företagens behov av service tillgodoses, måste länets företagareförening erhålla ekonomiska resurser som står i paritet med vad andra läns föreningar erhåller och i rimlig proportion till uppgifternas omfattning.

Svenska metallindustriarbetareförbundet refererar till sin Stockholmsavdelning, som kräver att åtgärder vidtas som bryter den nuvarande tendensen i regionen.

Stockholms handelskammare framhåller att en regionalpolitik som medför att Stockholmsområdet utarmas på sysselsättningstillfällena inom industrin inte kan accepteras. Då redan den nödvändiga strukturomvandlingen inom manufakturindustrin medför att antalet sysselsatta minskar, är det särskilt angeläget att de regionalpolitiska medlens roll ånyo övervägs.

TCO anser inte att det är aktuellt med ett program för Stockholms del som motsvarar det utredningen skisserat för Eskilstunaregionen. Staten bör dock beakta konsekvenserna av sysselsättningsminskningen inom manufakturindustrin i Stockholm vid utformningen av bl. a. arbetsmarknads- och regionalpolitiken.

Den regionala näringspolitiska organisationen

Flera remissinstanser påpekar att de redan i sina remissvar över betänkandet (SOU 1972: 78) Företagsservice, avgivet av delegationen för de mindre och medelstora företagen, redovisat synpunkter på den regionala näringspolitiska organisationen.

Ett övervägande antal remissinstanser instämmer i utredningens förslag om en utbyggnad av den regionala näringspolitiska organisationen.

Statens industriverk hänvisar till att verket för nästa budgetår hemställt om en förstärkning av anslaget för främjande av företagsservice. *LO* framhåller att näringslivet till stor del består av mindre och medelstora företag utspridda över hela landet, varför näringspolitiken inte kan bedrivas effektivt utan en stark regional förankring. Detta är, enligt *LO*, nödvändigt om de näringspolitiska intentionerna och åtgärderna skall kunna nå ut till företagen. Framför allt gäller detta olika former av

extern företagservice. För manufakturindustrin har ett stort behov av sådan service påvisats av utredningen. *Svenska metallindustriarbetareförbundet* anför att man i förbundets verksamhet fått starka bevis för att många företag på grund av bristande kunskaper och initiativkraft inte utnyttjar de utvecklingsmöjligheter som finns.

TCO anser att en förstärkning av resurserna på länsplanen med inriktning på industrisektorn är angelägen. Det finns idag en obalans i resursfördelningen mellan exempelvis lantbruksnämnder, skogsvårdsstyrelser å den ena sidan och industrisektorn å den andra, ett förhållande som bör observeras. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* framför liknande synpunkter.

Vissa problem för mindre och medelstora företag

Flertalet remissinstanser tar upp underleverantörssystemen. Till övervägande del ställer sig remissinstanserna positiva till utredningens förslag om åtgärder för att stärka underleverantörernas konkurrensförmåga. *Statens industriverk* anför att frågorna ligger inom verkets arbetsfält och ansluter sig till förslaget att Sveriges mekanförbund i samarbete med industriverket bör ta initiativ till förbättringar av underleverantörssystemet. Även *Sveriges mekanförbund* delar utredningens uppfattning att man även fortsättningsvis måste söka att ytterligare effektivisera underleverantörssystemet. Förbundet anför att man nyligen utsett en ny underleverantörskommitté med representanter för båda parter. Kommittén ska i sitt arbete beakta utredningens studie av underleverantörssystemet och är beredd att fortlöpande hålla industriverket informerat om arbetet. *STU* anser att frågan om underleverantörssystemet är av en sådan omfattning att ett samråd mellan *STU*, statens industriverk och branschorganisationer erfordras för att uppnå målet att svensk underleveranskapacitet också kan utnyttjas för export. *LO* och *Svenska metallindustriarbetareförbundet* framhåller vikten av att underleverantörsföretagens ställning stärks och anser vidare att staten måste ta ställning för dessa företag i deras relationer till avnämarna. Organisationerna förslår att statens industriverk får i uppgift att utarbeta regler eller rekommendationer som gör det möjligt för underleverantörerna att hävda sig mot beställarna och att i samarbete med Mekanförbundet, som representerar både underleverantörer och avnämare, söka introducera dessa regler.

Flertalet av remissinstanserna ställer sig positiva till förslaget att problemet kring generationsväxlingen i familjeföretag tas upp och utreds i ett större sammanhang.

Vissa utbildningsfrågor

I fråga om samhällets insatser på utbildningsområdet ansluter sig flertalet remissinstanser till att dessa bör inriktas så att de bidrar till

att stärka industrins konkurrenskraft. AMS m. fl. framhåller att den tidigare så besvärande bristen på tekniker minskat väsentligt men att bristen på yrkesarbetare förefaller vara bestående t. o. m. under konjunkturnedgångar.

Utredningen anför att inrättande av yrkestekniska högskolor och en väl avvägd dimensionering av yrkestekniska gymnasielinjer är ett led i strävandena att tillförsäkra industrin yrkesutbildad arbetskraft. Fler-talet remissinstanser instämmer häri och påpekar att de tidigare mer utförligt redovisat sina synpunkter i remissvaren över betänkandet (SOU 1973: 12) Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning. SÖ påpekar att den föreslagna yrkestekniska högskoleutbildningen knappast får någon inverkan under 1970-talet på den av metallmanufakturutredningen påtalade låga andelen tekniker inom branschen.

I fråga om utredningens förslag att delar av arbetsmarknadsutbildningen och även annan vidareutbildning bör kunna förläggas till företagen delar *SAF-Industriförbundet* helt utredningens uppfattning att man genom utbildning inom företagen skapar de bästa förutsättningarna för en anpassning. Samtidigt anføres att förfaringssättet bör kunna medföra kostnadsbesparingar. Även *Svenska metallindustriarbetareförbundet* instämmer i utredningens synpunkter på yrkesutbildningen och understryker särskilt att en betydande del av vidareutbildningen bör kunna förläggas till företagen. Enligt AMS har frågan vid flera tillfällen övervägts.

Departementschefen

Vid 1970-talets början bedömdes den traditionella metallmanufakturindustrin stå inför en omfattande omställning. Plastprodukter hade det senaste decenniet kommit att ersätta en mängd metallvaror. Genom mekanisering hade handredskapen allt mera trängts tillbaka av produkter från en annan verkstadsindustribransch — maskinindustrin. Vidare förändrades distributionsstrukturen snabbt. Produktionen inom branschen, som i början av 1960-talet ökat mer än inom övrig verkstadsindustri, uppvisade nu en genomsnittligt sett lägre tillväxt.

Mot denna bakgrund tillkallades vid årsskiftet 1970—1971 metallmanufakturutredningen. I uppdraget ingick att analysera branschens nu-läge och förväntade utveckling under 1970-talet. Utredningen skulle klargöra om metallmanufakturindustrin genom att förändra produktionsinriktning och struktur kunde förbättra sin konkurrenssituation på hemma- och exportmarknaderna. Även vissa allmänna problem för de mindre och medelstora företagen skulle belysas. Utredningen lämnade sitt betänkande i augusti 1973. Betänkandet har remissbehandlats.

Manufakturindustrin sysselsatte år 1970 ca 78 000 personer vid ca 1 800 arbetsställen. Tillverkningen rymmer en mångfald produkter. Underleveranser har betydande omfattning i branschen. Totalt sett vän-

tas avsättningsmöjligheterna på hemmamarknaden öka i lägre takt under 1970-talet än under 1960-talet. En långsammare expansion inom viktiga avnämarsektorer, som byggnads- och verkstadsindustrierna, ligger bakom denna bedömning. Konkurrens från substitutvaror väntas också få stor betydelse. Fortsatt importkonkurrens väntas enligt utredningen leda till att den andel av den inhemska efterfrågevolymen som täcks med import — år 1970 närmare 30 % — kommer att öka under 1970-talet. Genom att inte bara avsättningen på hemmamarknaden utan även exporten förutses öka i lägre takt under 1970-talet jämfört med 1960-talet räknar utredningen med att även produktionens ökningstakt blir avsevärt lägre, drygt 4 % per år mot genomsnittligt 7,5 % under 1960-talet.

Verkningarna av denna utveckling kommer att variera inom olika delar av manufakturbranschen. För vissa delbranscher med starkt inslag av mindre och medelstora företag förutses utredningen särskilt stora omställningssvårigheter. Problemen förstärks av en starkt regional koncentration inom flera branschgrupper. Svårigheter väntas bli särskilt kännbara i Eskilstunaregionen och storstäderna, i första hand Stockholm. I Eskilstuna beräknas 1 000 av totalt 5 000 sysselsättningstillfällen inom branschen falla bort under 1970-talet.

De mindre och medelstora företagen dominerar inom branschen. Nära hälften av de sysselsatta återfinns vid företag med mindre än 100 anställda. Utredningen förutses att branschen i vissa delar inte av egen kraft kan klara de problem som uppstår till följd av svag efterfrågeutveckling och en ofta stark importkonkurrens. De mindre och medelstora företagen har begränsade möjligheter att själva hålla personal för att följa med i den snabba utvecklingen inom exempelvis teknik och marknadsföring. Av manufakturföretagen är drygt 1 600 familjeföretag, vilka svarar för två tredjedelar av den totala sysselsättningen i branschen. För dessa tillkommer särskilda problem i samband med generationsväxling.

Utredningen har mot denna bakgrund lagt fram förslag till dels branschriktade och regionala insatser, dels åtgärder för att komma till rätta med mera generella småföretagsproblem.

Remissinstansernas principiella inställning till de lösningar som utredningen för fram beträffande manufakturindustrins problem skiftar starkt. Från främst branschorganisations- och arbetsgivarhåll anförs att näringslivet generellt har en otillfredsställande lönsamhet, vars konsekvenser för sysselsättningen framträder starkare inom vissa branscher än andra. Det är inte selektiva stödåtgärder utan en förbättrad lönsamhet inom hela näringslivet som fordras för att den negativa utvecklingen skall kunna brytas.

Arbetsstagarorganisationerna däremot pekar på att den låga lönsamheten inom manufakturbranschen inte kan ses som en orsak till pro-

blemen utan snarare som en följd av desamma. En förbättrad lönsamhet för företaget med de sämsta produktionsresultaten fördröjer snarare än underlättar nödvändiga omställningar. Därför avvisas också generella ekonomisk-politiska lättnader i syfte att öka vinsterna. I stället föreslås selektiva näringspolitiska åtgärder vid sidan av t. ex. konjunkturpolitiska insatser.

Ett led i en effektiv industripolitik är enligt min mening utvecklingsfrämjande åtgärder inriktade mot vissa avgränsade problemområden. Åtgärderna kan allt efter behov riktas mot vissa branscher eller mot vissa kategorier av företag — t. ex. mindre och medelstora företag — eller mot vissa regioner.

Önskemål om branschriktade, tidsbegränsade stimulansprogram återspeglar den ständigt pågående omställningen inom industrin. Kraven på snabb strukturanpassning och andra effektivitetshöjande åtgärder varierar vid varje tidpunkt från en bransch till en annan. Den bedömning av den långsiktiga utvecklingen för en bransch som görs vid en tidpunkt kan på kort tid bli inaktuell. Behovet av särskilda åtgärder och dessas inriktning kan därmed snabbt förändras. Tillkomsten av statens industriverk har gjort det möjligt att i vidgad omfattning översiktligt och kontinuerligt följa skilda branschers utveckling.

Branschriktade åtgärder

Långsam efterfrågetillväxt i kombination med ett stort inslag av mindre och medelstora företag innebär enligt metallmanufakturutredningen risker för betydande omställningsproblem inom delar av manufakturindustrin under 1970-talet. Dessa problem väntas i första hand komma att beröra delar av verktygsindustrin, främst handverktygssektorn, delar av metallkonstruktionsindustrin, främst mindre företag med inriktning på plåtbearbetning och annan tillverkning för byggnadssektorn, samt hushållsmetallvarutillverkningen. Utredningen betonar att omställningssvårigheter inom handverktygs- och hushållsmetallvaruindustrierna i särskild grad kan förutses drabba Eskilstuna och inom metallkonstruktionsindustrin storstäderna, särskilt Stockholm. Utredningen föreslår att nämnda delar av manufakturindustrin inordnas i systemet med statliga lånegarantier (strukturgarantier) som lämnas för att underlätta strukturomvandlingen inom vissa branscher.

Nu löpande åtgärder för att stimulera till omställning inom vissa branscher beslutades av statsmakterna år 1972 (prop. 1972: 46, NU 1972: 32, rskr 1972: 195). Programmet, som är en försöksverksamhet under tre år t. o. m. budgetåret 1974/75, består i huvudsak av två delar, konsultbidrag och strukturgarantier. Konsultbidragen administreras av statens industriverk. Sådana bidrag kan utgå för undersökningar rörande förutsättningarna för företagssamgåenden, som kan avse både förvärv av företag och etablerande av för flera företag gemensamma bolag, t. ex.

försäljningsbolag. Bidrag kan också utgå för undersökningar rörande intern omställning inom företagen. Strukturgarantierna administreras av AB Strukturgaranti, som är ett dotterbolag till Sveriges investeringsbank AB. Strukturgarantier kan beviljas i samband med lån vid samgåenden av nämnda slag. Lån med strukturgarantier placeras förmånsrättsligt närmast det egna kapitalet, varför någon säkerhet inte behöver ställas. Räntebefrielse kan ges i vissa fall. Åtgärderna omfattade till en början textil-, konfektions-, manuella glas-, sko- och möbelindustrierna. Den 1 juli 1973 inordnades gjuteriindustrin bland målbranscherna (prop 1973:57, NU 1973: 37, rskr 1973: 149).

Flertalet remissinstanser ansluter sig till utredningens förslag i fråga om statliga strukturgarantier för vissa delar av manufakturindustrin. Även jag kan ansluta mig till förslaget och förordar att handverktygsektorn, delar av metallkonstruktionsindustrin, främst mindre företag med inriktning på plåtbearbetning och annan tillverkning för byggnadssektorn, och hushållsmetallvaruindustrin under budgetåret 1974/75 inordnas bland de branscher som omfattas av systemet med statliga strukturgarantier. Med hänsyn till att omställningsbidrag och strukturgarantier bör ses som två kompletterande delar av ett omställningsprogram förordar jag att de nämnda delarna av manufakturindustrin skall omfattas även av systemet med omställningsbidrag.

Omställningsprogrammet löper som nyss nämnts t. o. m. budgetåret 1974/75. Jag är inte beredd att ta ställning i frågan om en eventuell förlängning av systemet med omställningsstöd förrän försöksverksamheten utvärderats.

Ramen för strukturgarantierna, som under innevarande budgetår är 70 milj. kr., skall enligt fattade beslut höjas till 100 milj. kr. under budgetåret 1974/75. Vid årsskiftet 1973—1974 hade strukturgarantier beviljats för drygt 35 milj. kr. Jag bedömer den angivna ramen för strukturgarantier som tillräcklig för att rymma även de nytillkommande delarna av manufakturindustrin. I årets statsverksproposition (prop. 1974: 1 bil. 15 s. 44) har jag under anslaget Förctags- och branschfrämjande åtgärder räknat med en medelsram av 4 milj. kr. för bidrag till konsultundersökningar. Under trettonde huvudtiteln finns på riksstaten uppförda dels ett reservationsanslag Kostnader för räntebefrielse vid strukturgarantier till företag inom vissa industribranscher, dels ett förslagsanslag Täckande av förluster på grund av strukturgarantier till företag inom vissa industribranscher. För nästa budgetår har dessa anslag föreslagits bli uppförda med 1 275 000 kr. resp. ett formellt belopp av 1 000 kr. (prop. 1974: 1 bil. 15 s. 47 och 48). Någon ändring av den angivna medelsramen och de föreslagna beloppen föranleds inte av det förslag som jag lagt fram här.

Flera remissinstanser har i likhet med utredningen strukit under det angelägna i ökade resurser för teknisk forskning och utveckling, där-

ibland för verksamheten vid Institutet för verkstadsteknisk forskning (IVF), för att tillgodose branschens behov. Vid flera tillfällen har jag framhållit betydelsen av den kollektiva tekniska forskningen, särskilt med avseende på den mindre och medelstora industrin. Jag vill erinra om att jag i statsverkspropositionen (prop. 1974: 1 bil. 15 s. 121 och 122) under anslaget Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling förordat kraftigt ökade resurser för produktionsteknik för budgetåret 1974/75. Jag har därvid räknat med starkt ökade medel för projekt inom den mindre och medelstora industrin. Jag delar således de synpunkter som framförts i fråga om behovet av statligt stöd till branschens tekniska utveckling. Det ankommer på STU att inom ramen för sina resurser fördela sådana medel.

Vissa av de traditionella manufakturprodukterna kräver inte någon hög teknisk nivå i tillverkningsprocessen. En omställning torde kräva att berörda manufakturföretag tar upp nya produkter och går in på ny produktionsteknik. Enligt utredningens mening är manufakturföretagens egen förmåga begränsad att i tekniskt avseende förnya sina produkter och sina tillverkningsmetoder för att upprätthålla och stärka sin konkurrenskraft. Jag delar denna bedömning och anser åtgärder som stimulerar det tekniska utvecklingsarbetet i branschen angelägna. För att pröva en väg att stärka företagets möjligheter i detta avseende förordar jag att branschen under en begränsad tid av tre år tillförs teknisk expertis med uppgift att förmedla ny teknik och forskningsrön till manufakturindustrins mindre och medelstora företag. Konsulentverksamheten bör administrativt knytas till statens industriverk och utformas i samarbete med STU. Samarbete bör också sökas med IVF och Sveriges mekanförbund. Konsulentinsatsen bör ske i nära kontakt med företagareföreningarna och med särskild uppmärksamhet på behoven inom manufakturindustrin i Eskilstunaregionen.

Kostnaderna för konsulentverksamheten under perioden 1974/75—1976/77 beräknar jag till 450 000 kr. För nästa budgetår beräknar jag ett medelsbehov av 150 000 kr.

Till företagets behov av extern service på andra områden än det tekniska återkommer jag i samband med min behandling av behovet av regionala åtgärder i Eskilstuna.

Kungl. Maj:t har tidigare denna dag på hemställan av chefen för handelsdepartementet fattat beslut om exportfrämjande åtgärder för metallmanufakturindustrin. Utdrag av protokollet i detta ärende bör bifogas denna proposition som *bilaga*.

Regionala åtgärder

Till följd av manufakturindustrins starka geografiska koncentration har utredningen ägnat stort utrymme åt diskussion och förslag av regionalpolitisk karaktär. Det är utredningens uppfattning att Eskilstunaområdet kräver särskild uppmärksamhet.

Eskilstuna hade vid början av år 1973 ca 92 500 innevånare. I planen för den regionala strukturen (prop. 1972: 111 bil. 1, InU 1972: 28, rskr 1972: 347) har Eskilstuna angetts som primärt centrum. Till denna ortstyp knyts i planen funktioner ifråga om arbetsmarknad och service. Det har därför sitt intresse att jämföra Eskilstuna med andra primära centra.

Under andra hälften av 1960-talet hade Eskilstuna en årlig befolkningsökning med knappt 2 %. Detta är i jämförelse med andra primära centra en relativt hög befolkningsstillväxt. Åren 1971 och 1972 minskade emellertid Eskilstunas befolkning med 1 % per år, den kraftigaste minskningen bland samtliga primära centra.

En stor del av befolkningsstillväxten under slutet av 1960-talet kan hänföras till en kraftig invandring. Utflyttningen av utländska medborgare från kommunen har under 1970-talet t. o. m. 1972 varit den procentuellt högsta bland primära centra.

Industrin, speciellt metallvaru- och maskinindustri, spelar en stor roll för sysselsättningen i Eskilstuna. I fråga om många av de faktorer som brukar användas som mått på välfärden visar Eskilstuna ungefär samma bild som övriga primära centra. Det gäller t. ex. löneläge och förvärvsfrekvenser för män och kvinnor. Även vad gäller arbetslöshet var utvecklingen till år 1970 normal. Början av 1970-talet innebar dock en ökning av arbetslösheten som var högre än genomsnittet för primära centra.

Eskilstunas andel sysselsatta inom servicesektorn är mindre än genomsnittet för ortstypen. Framför allt gäller detta offentliga tjänster. Emellertid är i stort sett de servicefunktioner företrädda som är normala för primära centra. Vissa utbildningsmöjligheter saknas, medan exempelvis sjukvården har en normal omfattning. Även i fråga om kommersiell service för hushåll och företag är nivån jämförbar med andra primära centra (se prop. 1972: 111 bilag A).

I länsplanering 1974, som började i juni 1973 (Ds In 1973: 9), analyseras problemen i fråga om arbetsmarknad och serviceförsörjning och kommer förslag att läggas fram för att lösa problem av det slag som är aktuella för t. ex. Eskilstunaregionen. Brister i serviceförsörjningen i bl. a. Eskilstuna och hur de skall avhjälpas bör, som flera remissinstanser påpekat, behandlas i denna pågående länsplanering. I denna beaktas situationen även i övriga delar av Södermanlands län.

Metallmanufakturutredningen konstaterar beträffande Eskilstuna att det behövs åtgärder som stimulerar tillväxten och uppkomsten av en industri som kompletterar manufakturindustrin. Utredningen påpekar att den omständigheten att företag inom regionen i vissa fall erhållit regionalpolitiskt stöd bör ha bidragit härtill. Utredningen föreslår att Eskilstuna i fortsättningen skall betraktas som stödområde i detta avseende.

Statligt regionalpolitiskt stöd utgår främst i form av lokaliseringsstöd

— dvs. lokaliseringsbidrag och lokaliseringsslån vid investeringar — utbildningsstöd och sysselsättningsstöd. Lokaliseringsstöd och utbildningsstöd utgår i första hand inom det s. k. allmänna stödområdet, medan sysselsättningsstödet är begränsat till det s. k. inre stödområdet. Lokaliseringsstöd kan lämnas i övriga delar av landet, om t. ex. avsevärda sysselsättningssvårigheter har uppkommit eller förutses till följd av industri- nedläggning eller om ett område med ensidigt näringsliv bör tillföras ytterligare industrier. Även utbildningsstöd kan i särskilda fall lämnas utanför stödområdet.

Eskilstuna ligger utanför det allmänna stödområdet. Under de senaste åren har emellertid lokaliseringsstöd beviljats företag i området, eftersom förutsättningarna för stöd utanför stödområdet har bedömts vara uppfyllda. Sålunda har sedan år 1972 nio företag i Eskilstuna beviljats lokaliseringsslån med sammanlagt ca 11 milj. kr. Företagen har uppgett en planerad sysselsättningsökning på ca 130 personer till följd av de investeringar för vilka stöd har utgått.

Efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet vill jag framhålla följande.

De redan inledda strävandena att stimulera den industriella utvecklingen och skapa en mera differentierad industriell struktur bör påverka sysselsättningen i Eskilstuna i positiv riktning. Även i fortsättningen finns det skäl att följa sysselsättningsutvecklingen i Eskilstuna med uppmärksamhet. Om det därvid skulle visa sig nödvändigt anser jag att, i likhet med vad som gällt tidigare, lokaliseringsslån efter särskild prövning i varje enskilt fall bör kunna utgå till företag i Eskilstunaområdet enligt gällande regler.

Utredningen tar också upp frågan om en förstärkning av service-sektorn i Eskilstuna. Jag vill i detta sammanhang framhålla att lokaliseringsstöd kan utgå vid utflyttning av central privat förvaltningsenhet från storstadsområde.

Utredningen har framhållit behovet av insatser i fråga om företags-service särskilt för mindre och medelstora företag inom manufakturindustrin. Utredningen har därvid betonat att sådana insatser bör göras på både de tekniska och ekonomisk-administrativa områdena.

Med hänsyn till situationen i Eskilstuna och de problem som manufakturindustrin där står inför anser jag att det förslag om teknisk konsulentverksamhet som jag nyss lagt fram bör kompletteras med ökade insatser i fråga om företagservice.

Jag vill här erinra om att en försöksverksamhet med intensifierad företagservice redan har genomförts inom Södermanlands län under hösten 1972 och våren 1973 under medverkan av dåvarande delegationen för de mindre och medelstora företagen. Denna försöksverksamhet, som omfattade endast en fjärdedel av de tillverkande företagen i länet, syftade till att göra företagen medvetna om de möjligheter som

utnyttjande av externa tjänster erbjuder, knyta kontakter mellan företagen och serviceutbudare samt genom uppsökande verksamhet göra översiktliga företagsanalyser. Försöksverksamheten gav vid handen att omfattande behov av fortsatta företagsserviceinsatser förelåg hos företagen.

Mot denna bakgrund-förordar jag att intensifierade insatser i fråga om företagsservice för manufakturindustri inom Eskilstunaområdet sätts in under en treårsperiod. Kostnaderna härför beräknar jag till 1 milj. kr. För budgetåret 1974/75 har jag i statsverkspropositionen (prop. 1974: 1 bil. 15 s. 46) under anslaget Företags- och branschfrämjande åtgärder räknat med en medelsram av 4,5 milj. kr. för företagsservice. Denna ram bör räknas upp med 300 000 kr. Genom en punktinsats av detta slag inom ett begränsat område skapas också bättre förutsättningar för en ingående uppföljning och utvärdering av företagsserviceinsatserna.

Utredningen har föreslagit att en undersökning av förutsättningarna för ett samarbete, främst inom marknadsföringsområdet, mellan företagen i Eskilstuna genomförs med statligt stöd av Svetab och AC-Mekan AB. I samverkan med Svetab har en sådan undersökning igångsatts.

Svenska metallindustriarbetareförbundet har föreslagit att, som en försöksverksamhet i Eskilstuna, ett särskilt utvecklingsbolag för manufakturindustrin skapas, i vilket staten och företagen kan medverka. Enligt förslaget skulle verksamheten inriktas på FoU-arbete på uppdrag av företagen i regionen och finansieras med hjälp av lån med villkorlig återbetalningsskyldighet.

Jag vill erinra om att ett industriellt utvecklingscentrum (IUC) inrättades i Skellefteå år 1971 med uppgift att bl. a. biträda främst mindre och medelstora industriföretag i Norrland i deras arbete med att utveckla nya produkter och ny produktionsteknik. Jag vill också erinra om att näringsutskottet (NU 1973: 18) förra året vid behandlingen av motioner om åtgärder för att främja industriellt utvecklingsarbete hänvisade till IUC och anförde att det sannolikt framgent kommer att bli aktuellt att upprätta centra av detta slag även på andra håll i landet, om erfarenheterna från IUC i Skellefteå blir positiva. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag. Jag avser att i annat sammanhang föreslå att statens industriverk får i uppdrag att göra en utvärdering av erfarenheterna från IUC. Först därefter finns det förutsättningar att ta ställning till frågan om ett industriellt utvecklingscentrum i Eskilstuna.

Utredningen konstaterar att den befarade nedgången i industrisysselsättningen i Stockholmsregionen under 1970-talet till viss del kommer att sammanhånga med manufakturindustrins utveckling, varför de regionalpolitiska medlens roll i sammanhanget torde behöva övervägas. Länsstyrelsen i Stockholms län påtalar i sitt remissyttrande bl. a. vikten av att länets företagareförening erhåller ekonomiska resurser som

står i paritet med vad andra läns föreningar erhåller och i rimlig proportion till uppgifternas omfattning.

Jag vill för egen del understryka att företagareföreningens verksamhet är betydelsefull för att möta manufakturindustrins behov av service. Föreningens resurser har förstärkts. Från anslaget Främjande av företagsservice har Stockholms läns företagareförening för budgetåret 1973/74 tilldelats större bidrag än någon annan förening. Vidare har såväl bidraget till administrationskostnader som tilldelningen av lånemedel räknats upp kraftigt för innevarande budgetår. Någon åtgärd utöver vad jag nu nämnt anser jag inte vara behövlig.

Den regionala näringspolitiska organisationen

Utredningen föreslår att den regionala näringspolitiska organisationen förstärks så att denna bl. a. genom uppsökande verksamhet kan klarlägga de enskilda företagens behov av extern service samt förmedla erforderliga kontakter mellan företagen och myndigheter, konsulter, kreditinstitut etc.

Jag vill erinra om att insatser redan gjorts från statsmakternas sida för att förstärka den regionala näringspolitiska organisationen och därmed tillgodose företagens behov av bl. a. extern service. För att främja utvecklingen bland i första hand de mindre och medelstora företagen har således innevarande budgetår anvisats 2,5 milj. kr. för regional företagsservice (prop. 1973: 41 s. 169, NU 1973: 54, rskr 1973: 225). Medlen har fördelats mellan företagareföreningarna som svarar för servicen på det lokala planet. I prop. 1973: 41 uttalade jag vidare att företagareföreningarna i nuvarande form utgör en lämplig bas för en till statens industriverk knuten regional organisation. I årets statsverksproposition (prop. 1974: 1 bil. 15 s. 46) har för budgetåret 1974/75 beräknats ytterligare 2 milj. kr. till främjande av företagsservice. Medlen är i första hand avsedda för teknisk och ekonomisk rådgivning till företagen, kontaktförmedling och informationsverksamhet. I stor utsträckning sker insatserna genom uppsökande verksamhet ute i företagen. Enligt min uppfattning bör manufakturindustrins behov av företagsservice i betydande utsträckning kunna tillgodoses inom ramen för företagareföreningarnas verksamhet.

Vissa problem för mindre och medelstora företag

Underleverantörerna har en betydande omfattning inom verkstadsindustrin. Underleverantörerna återfinns framför allt bland mindre och medelstora företag. Tillgången till ett väl fungerande underleverantörssystem inom verkstadsindustrin är emellertid av stor betydelse även för beställarsidan. Utredningen har ägnat underleverantörsfrågorna särskild uppmärksamhet. Korta orderlängder och bristande användning av fasta kontrakt och betalningsvillkor medför en stor osäkerhet hos

underleverantörerna. Utredningen har betraktat förbättringen av underleverantörssystemets funktion som en lämplig uppgift för branschorganisationen, Sveriges mekanförbund, eventuellt i samverkan med statens industriverk.

Jag anser det angeläget att underleverantörsfrågorna ges ökad uppmärksamhet. I likhet med flertalet av de remissinstanser som behandlat frågan anser jag att det bör ankomma på statens industriverk att i samverkan med berörda branschorganisationer, myndigheter och arbetstagarorganisationer ta erforderliga initiativ. Enligt vad jag under hand erfarit har industriverket redan inlett visst utredningsarbete inom området.

En mycket stor del av de mindre och medelstora företagen är familjeföretag. Utredningen har pekat på det problem som kan uppstå för sådana företag framför allt i de fall en tillträdande företagsledare ställs inför kravet att lösa ut andra delägare. Utredningen har även skisserat en lösning där staten skall gå in med finansiellt stöd i sådana fall. Frågan är av generell natur och kan inte prövas i detta sammanhang.

Utredningen har behandlat vissa utbildningsfrågor och pekat på bl. a. behovet av en företagsledareutbildning som tar fasta på företagets, och företagens, praktiska problem. I samband med sin behandling av underleverantörsproblemen har utredningen föreslagit särskilda utbildningsinsatser för att förbättra underleverantörsföretagens förutsättningar att uppfylla ställda krav. Jag har tidigare denna dag lagt fram förslag om riktlinjer för kursverksamheten vid statens industriverk, m. m. (prop. 1974: 47). Beträffande företagsledareutbildning har jag där anfört att jag bedömer det samarbete som SIFU och Institutet för företagsledningen inlett som värdefullt. I syfte att bl. a. öka utbildningsmedvetandet hos främst de mindre och medelstora företagen har jag vidare förordat uppbyggnaden av en utbildningskonsulentfunktion i anknytning till företagareföreningarna. Enligt min uppfattning bör en sådan verksamhet ha positiva effekter på manufakturindustrins många mindre och medelstora företag.

För teknisk konsulentverksamhet och företagsservice för manufakturindustrin har jag för budgetåret 1974/75 beräknat medelsbehovet till sammanlagt (150 000 + 300 000 =) 450 000 kr. Jag har tidigare denna dag vid min anmälan av frågan om riktlinjer för kursverksamheten vid statens industriverk, m. m. (prop. 1974: 47) förordat att ytterligare medel anvisas nästa budgetår under anslaget Företags- och branschfrämjande åtgärder. Härvid har jag räknat in även dessa medel.

Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för åtgärder för metallmanufakturindustrin som jag förordat,
2. godkänna de förslag om vilka Kungl. Maj:t enligt bilagda utdrag av statsrådsprotokollet för denna dag fattat beslut.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

*Bilaga***Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 15 mars 1974.**

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena ANDERSSON, statsråden STRÄNG, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, GEIJER, NORLING, LIDBOM, CARLSSON, GUSTAFSSON, ZACHRISSON, LEIJON, HJELM-WALLÉN.

T. f. chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lidbom, anmäler fråga om *exportfrämjande åtgärder för metallmanufakturindustrin* och anför.

Chefen för industridepartementet kommer senare denna dag att anmäla frågan om åtgärder för metallmanufakturindustrin. Därvid kommer chefen för industridepartementet att närmare utveckla efter vilka riktlinjer sådana åtgärder bör vidtas.

Jag tar nu upp efter samråd med chefen för industridepartementet frågan om exportfrämjande åtgärder för nämnda industribransch.

Metallmanufakturutredningen har i sitt betänkande (SOU 1973: 29 och 1973: 30) Järn- och metallmanufakturindustrin under 70-talet inte föreslagit exportfrämjande åtgärder. För ett exportstöd till vissa ut-satta delar av manufakturindustrin talar dock att dessa delbranscher till stor del består av mindre företag och att ökad exportverksamhet kan komma att motverka effekterna av den skärpta importkonkurrens som förutses. I likhet med vissa remissinstanser anser jag att ett exportstöd bör kopplas till ett stimulansprogram för delar av manufakturindustrin. Målsättningen för detta stöd bör vara att under en begränsad period av tre år etablera, förbättra och stödja marknadsföring på export.

Jag förordar därför att Sveriges exportråd får ansvar för att under tre år genomföra ett exportstödsprogram för handverktygssektorn, delar av metallkonstruktionsindustrin, främst mindre företag med inriktning på plåtbearbetning och annan tillverkning för byggnadssektorn, samt hushållsmetallvaruindustrin. Att framgångsrikt genomföra ett exportstöd till dessa delar av branschen, som har ett varierat utbud av produkter vilka säljs i mycket olika distributionsformer, ställer särskilda krav på exportstödet's uppläggning. Goda möjligheter finns numera att från sammanhållna resurser av kunnande i Sveriges export-

råd och på marknaderna lämna en service som tillgodoser individuella behov hos företagen. Mitt förslag går ut på att förstärka Sveriges exportråd för att med hjälp av vissa handelssekreterarkontor och handelskammare som rådet finner marknadsmässigt välbelägna arbeta fram företagsanpassade marknadsmodeller bestående i huvudsak av marknadsinformation, produktutvärdering och rekommendation om lämplig distributionsform och representation. Metoder för denna typ av exportstöd anpassade till de enskilda företagens behov har arbetats fram av vissa handelssekreterarkontor och kan komma till omedelbar insats för metallmanufakturföretagen.

För programmet räknar jag med en årskostnad av 700 000 kr., dvs. sammanlagt 2,1 milj. kr. för perioden 1974/75—1976/77.

För övrigt exportstöd till industribranscher, dvs. textil- och konfektionsindustrierna, den manuella glasindustrin, den träbearbetande industrin samt läder- och skoindustrin, har rådgivande organ bestående av representanter för branschernas föreningar och företag m. fl. upprättats för att ge stöd och vägledning för utformningen av de näringspolitiska exportstöden. Jag anser att så stor erfarenhet nu finns både hos exportrådet och hos handelssekreterarna att sådana institutionella organ inte behöver byggas upp. Den metodik som skall användas finns nu utarbetad. Företagens behov bör med den utformning av exportstödet som jag här förordat komma fram i den löpande kontakten mellan företag och specialister. Jag fäster stor vikt vid att exportrådet snabbt kommer i gång med verksamheten.

Under återopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för exportfrämjande åtgärder för metallmanufakturindustrin som jag förordat,
2. till *Exportfrämjande åtgärder för metallmanufakturindustrin* för budgetåret 1974/75 under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 700 000 kr.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet
Britta Gyllensten

Innehållsförteckning

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Inledning	2
Utredningen	2
Metallmanufakturindustrins struktur	3
Underleverantörssystemet	6
De mindre och medelstora företagen	7
Lönsamhet och produktionsförutsättningar	8
Arbetskraften	9
Framtidsbedömningen	9
Slutsatser och förslag	12
Remissyttrandena	16
Allmänna synpunkter	16
Allmänna synpunkter på utredningens förslag	17
Branschriktade åtgärder	18
Regionala åtgärder	21
Den regionala näringspolitiska organisationen	23
Vissa problem för mindre och medelstora företag	24
Vissa utbildningsfrågor	24
Departementschefen	25
Branschriktade åtgärder	27
Regionala åtgärder	29
Den regionala näringspolitiska organisationen	33
Vissa problem för mindre och medelstora företag	33
Hemställan	35
Bilaga: Utdrag av protokollet över handelsärenden	36